

Со́ва О.Ю. Проблеми та перспективи розвитку страхового бізнесу в Україні / О.Ю. Со́ва // Наука й економіка. Хмельницький національний університет. – 2015. – № 1 (37). – С. 42-49.

УДК 368:336 (477)

Олена Ю. Со́ва

кандидат економічних наук,
доцент кафедри національної економіки та фінансів,
Університет економіки та права «КРОК»

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Постановка проблеми. Страхування є потужною ланкою фінансово-кредитної системи, яка вважається однією з найбільш інтегрованих форм фінансової діяльності. На сьогодні страховий ринок в Україні лише частково виконує свої соціально-економічні функції в державі. Незважаючи на процеси лібералізації торгівлі страховими послугами, поглинання і капіталізацію страхових компаній, підвищення темпів зростання і якості надання окремих видів страхування, впровадження нових страхових продуктів, досі залишається вкрай низькою довіра населення до діяльності страхових компаній. Однією з причин такої ситуації можна вважати низький рівень ефективності державного регулювання та нагляду за страховою діяльністю.

Наявність суперечностей розвитку страхового бізнесу в Україні потребує проведення дослідження, за допомогою якого можна виявити ключові проблеми страхового ринку та презентувати шляхи їх вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Страховий бізнес охоплює вельми широкий понятійний апарат і складну інституційно-функціональну структуру. Базилевич В.Д. [1] висвітлює практичні аспекти функціонування страхового ринку та формування попиту та пропозиції на страхові послуги.

Процеси організації та управління страховою діяльністю досліджують в своїх працях Осадець С.С. [14] та Шірінян Л.В. [15]. Козоріз Г.Г. [8] звертає увагу на сутність та інструментарій модернізації вітчизняного страхового ринку. Досвід страхової справи висвітлено Вовчак О.Д. [3] з акцентом на проблемах законодавчого регулювання та ліцензування страхової діяльності в Україні. Говорушко Т.А. [5] розглядає питання ролі страхування в економічному житті суспільства, основ фінансової надійності страховика та оподаткування вітчизняного страхового підприємництва.

Не дивлячись на велику кількість наукових робіт на страхову тематику, залишаються недостатньо дослідженими питання підвищення ефективності діяльності страхової галузі в Україні для запровадження механізму розширення меж страхового бізнесу.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування теоретичних засад та практичних аспектів щодо визначення сучасних тенденцій розвитку та вирішення проблем страхового бізнесу в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Рівень розвитку страхування в країні є одним із основних показників ефективності функціонування бізнес-середовища. Для успішного функціонування страхового ринку України існує ряд перешкод: політична нестабільність в країні, слабкі зовнішньоекономічні зв'язки України у сфері страхування, нерозвиненість національної страхової інфраструктури, низькі показники конкурентоспроможності українських страхових компаній.

Хоча страховий ринок України і пройшов стадію формування, але досі знаходиться на етапі свого розвитку. За оцінками експертів, покриття страхового поля в Україні становить 3-5%, тоді як у країнах Західної Європи – понад 90%. Це свідчить про наявність в Україні великих невикористаних резервів розвитку страхового ринку, реалізація яких значною мірою залежить від ефективності функціонування національної економіки [8, с. 31].

За даними [9] страхування в Україні уособлене 9/10 ризиковими видами; сегмент корпоративного страхування становить майже 95%. Корпоративне

страхування здатне стати потужним сектором для розвитку страхового ринку, але якщо ця діяльність спрямована на реальне, а не на "схемне" страхування. Основний зміст операцій схемних компаній полягає в тому, що під виглядом страхових правовідносин відбуваються різноманітні дії, спрямовані на мінімізацію податкового навантаження суб'єктів господарювання, легалізацію доходів, отриманих незаконним шляхом, через переведення безготівкових коштів у готівку [11, с. 159].

Слід відмітити, що розвиток економіки України супроводжується циклічними кризами, які характеризуються різким падінням курсу національної валюти, знеціненням доходів населення, стагнацією фінансових ринків. В економіці водночас зростає безробіття і рівень цін, відбувається спад виробництва при дефіцитному державному бюджеті, тобто має місце стагфляція [7, с. 172].

Українська федерація ubezpieczenia в Стратегії розвитку страхового ринку України в 2012-2020 роках занотувала мету – відродження первинної ролі страхування як суспільно-корисної функції захисту майнових інтересів членів суспільства та держави на основі розбудови конкурентоспроможного, платоспроможного страхового ринку, з привабливим та широким асортиментом якісних страхових послуг, сучасними методами регулювання і нагляду із залученням інститутів саморегулювання [13].

Основними завданнями та заходами щодо реалізації Стратегії є:

- оздоровлення страхового ринку та протистояння наслідкам кризових явищ в політично-економічному житті України;
- розбудова ефективного, недискримінаційного державного нагляду;
- впровадження реального захисту прав споживачів;
- удосконалення системи управління ризиками в державі та суспільстві;
- сприяння розвитку основних видів страхування;
- інтеграція страхового ринку України до світового фінансового простору.

Щоб прискорити реформування страхової справи до рівня європейських стандартів, зробити страхування надійним захистом від ризиків, зумовлених непередбаченими обставинами, необхідно серйозно покращити інформаційне, наукове і кадрове забезпечення галузі. В країні немає належної інформаційної бази, де б зосереджувались дані про ризики, їх покриття, тенденції і нанесену шкоду. Крім того, слід створити належні умови для користування наявною інформацією [14, с. 130].

Досягнення стійкого розвитку страхового ринку потребує реалізації стратегії його розвитку згідно з визначеними етапами. Одночасно головними задачами розвитку страхування є підвищення конкурентоспроможності, рівня інвестиційної привабливості страхових компаній, розвиток сучасної інфраструктури страхового ринку, створення єдиних баз даних страхових компаній. Пріоритетним є розвиток класичних видів довгострокового і накопичувального особистого страхування, вдосконалення правових і організаційних основ обов'язкового страхування [12, с. 102].

Страховий ринок України протягом останніх трьох років зазнав значних змін у кількісних показниках розвитку (табл. 1). Як видно з таблиці 1, за 9 місяців 2014 порівняно з аналогічним періодом 2013 року, при зменшенні кількості страхових компаній, спостерігається деяке збільшення загальних активів на 2 315 млн. грн. (до 68 120 млн. грн.), активів, які можуть бути використані для представлення коштів страхових резервів на 1 698 млн. грн. (до 38 229 млн. грн.) та збільшення обсягу сплачених статутних капіталів на 33 млн. грн. (до 15 139 млн. грн.).

Стан страхового ринку України характеризується скороченням обсягів валових страхових премій за 9 місяців 2014 року порівняно з 9 місяцями 2013 року на 20,0%, чисті страхові премії зменшилися на 15,9%. Обсяг надходжень валових страхових премій зменшився на 4 283,4 млн. грн., чисті страхові премії – на 2 577,0 млн. грн.. Валові страхові виплати за 9 місяців 2014 року збільшилися на 1,2% (до 3 665,1 млн. грн.) порівняно з аналогічним періодом

2013 року, чисті страхові виплати збільшилися на 0,9% і становили 3 588,0 млн. грн. [9].

Таблиця 1.

Основні показники розвитку страхового ринку України*.

Показники	Період (показники нарастаючим підсумком з початку року)										
	2012				2013				2014		
	1 кв.	2 кв.	3 кв.	4 кв.	1 кв.	2 кв.	3 кв.	4 кв.	1 кв.	2 кв.	3 кв.
Кількість зареєстрованих страховиків	443	443	448	414	414	415	411	407	404	400	389
Кількість укладених договорів страхування, тис. шт.	34,1	80,1	135,5	178,2	29 994,1	66 775,2	105 682,6	185 280,4	28 354,0	64 563,5	96 835,5
Активи по балансу, млн. грн.	46 769,5	49 234,3	52 371,6	56 224,7	62 091,8	63 863,6	65 804,9	66 387,5	64 771,2	66 156,7	68 120,3
Активи, визначені Законом України "Про страхування", млн. грн.	28 067,6	28 495,8	45 808,6	48 831,5	34 180,1	35 899,7	36 531,9	37 914,0	36 516,4	36 554,3	38 229,5
Обсяг сплачених статутних капіталів, млн. грн.	13 778,4	14 132,3	14 898,5	14 579,0	15 141,6	15 132,5	15 105,7	15 232,5	14 260,0	14 904,5	15 139,1
Сформовані страхові резерви, млн. грн.	10 729,7	10 907,4	11 594,9	12 578,0	12 822,6	13 410,8	13 858,8	14 435,7	14 011,5	13 802,9	14 216,1
Валові страхові премії, млн. грн.	4 517,2	9 581,9	15 801,3	21 508,2	8 180,3	14 334,3	21 365,0	28 661,9	5 267,1	11 040,3	17 081,6
Чисті страхові премії, млн. грн.	4 283,9	8 977,8	14 918,9	20 277,5	5 101,3	10 437,3	16 220,9	21 551,4	4 324,6	8 719,4	13 643,9
Валові страхові виплати, млн. грн.	1 458,6	2 599,6	3 982,5	5 151,0	1 100,4	2 284,0	3 622,1	4 651,8	1 223,7	2 397,9	3 665,1
Чисті страхові виплати, млн. грн.	1 404,3	2 497,0	3 837,0	4 970,0	1 076,6	2 232,8	3 555,2	4 566,6	1 207,9	2 356,9	3 588,0

* Складено на основі [9].

Динаміка сум страхових виплат та премій є нестабільною і дуже чутливою до економічної кон'юнктури України. Оскільки основна частина фінансових ресурсів учасників страхування знаходиться на депозитних рахунках у банках, то страхова галузь дуже залежить від ситуації в банківському секторі країни.

Страховий ринок не забезпечує нагальних потреб суспільства в сучасних страхових послугах. Розмір страхових платежів на душу населення менше в 20 разів, ніж в Словенії, в 11 разів ніж в Чехії, і в 9 разів ніж в Польщі [2, с. 17].

Рівень страхових виплат є показником, що впливає на довіру споживачів до страхових продуктів, які пропонуються на ринку. На рис. 1-2 графічно відображені зміни рівня валових виплат та рівня чистих виплат за 2012-2014 роки.

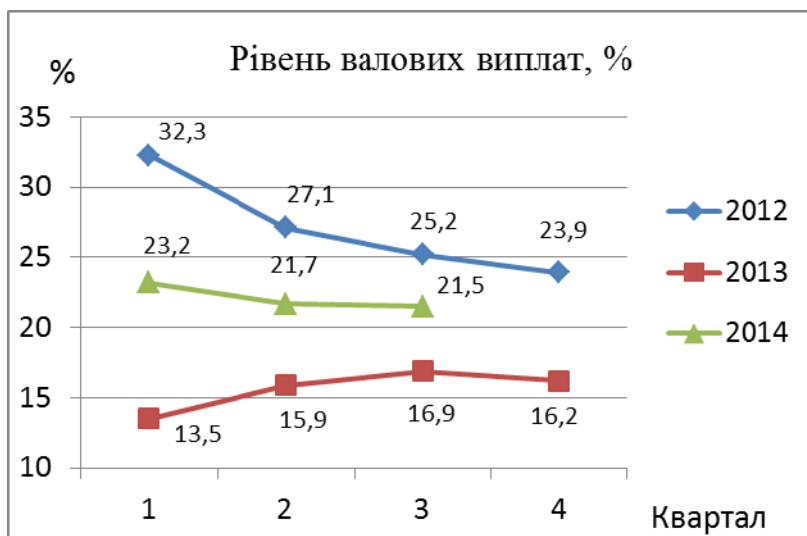

Рис. 1. Рівень валових виплат на страховому ринку України, %*.

* Складено на основі [9].

Спостерігаємо в 3 кв. 2014 р. зростання рівня валових виплат до 21,5 % (на 4,6 в.п.) порівняно з 3 кв. 2013 року. Збільшення рівня валових страхових виплат відбулось за рахунок істотного зменшення надходжень валових страхових платежів (-20,0%) при незначному збільшенні валових страхових виплат (+1,2%). Але в межах 2014 року показник знизився з 23,2% на 1,7 в.п.

Рівень чистих страхових виплат (відношення чистих страхових виплат до чистих страхових премій) станом на 30.09.2014 становив 26,3% (станом на 30.09.2013 – 21,9%).

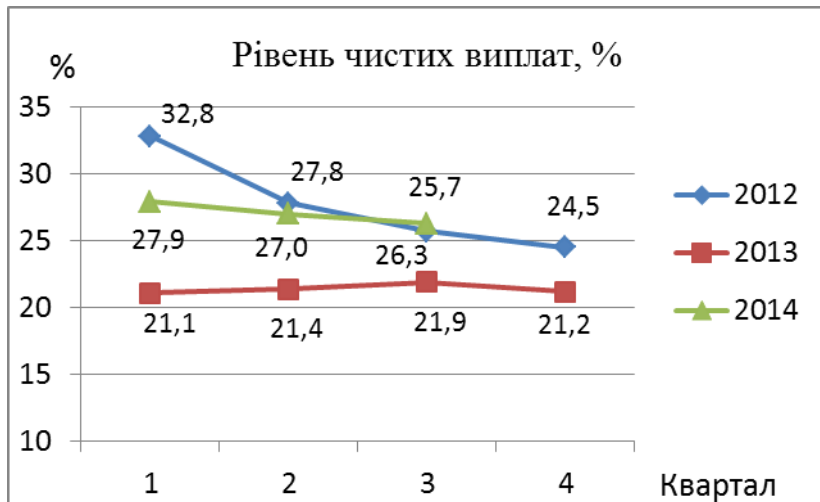

Рис. 2. Рівень чистих виплат на страховому ринку України, %*.

* Складено на основі [9].

Високий рівень чистих страхових виплат станом на 30.09.2014 спостерігався за видами добровільного особистого страхування – 45,7%, з недержавного обов’язкового страхування цивільної відповідальності власників транспортних засобів – 39,1%, а також з недержавного обов’язкового страхування – 32,7% [9]. Але в порівнянні з даними 1 кварталу 2014 року показник у вересні знизився з 29,9% на 1,6 в.п.

Для успішного розвитку ринку необхідно продовжувати податкове реформування страхового бізнесу. Розширення бази оподаткування, передбачене внесеними до Податкового кодексу України змінами, якими з січня 2015 року впроваджена нова змішана система, призвело до фактичного збільшення податкового навантаження на страхові компанії. Страховики (юридичні особи-резиденти під час провадження страхової діяльності) сплачують податок на прибуток за ставкою 18% та податок на дохід за ставками:

- 3% за договорами страхування від об’єкта оподаткування;
- 0% за договорами з довгострокового страхування життя, договорами добровільного медичного страхування та договорами страхування у межах недержавного пенсійного забезпечення [10].

Нарахований страховиком податок на дохід є різницею, яка зменшує фінансовий результат до оподаткування такого страховика. Об'єкт оподаткування страховика, до якого застосовується ставка, розраховується як сума страхових платежів, страхових внесків, страхових премій, нарахованих за договорами страхування і співстрахування.

Така форма оподаткування найбільше торкнулася "схемних" компаній, тобто тих, які не виплачують клієнтам компенсації, не наймають штат співробітників і не відкривають бек-офіси [6].

Одним із небагатьох плюсів нової системи оподаткування можна назвати те, що встановлена нульова ставка оподаткування страхових премій з добровільного медичного страхування. В той же час добровільне медичне страхування оподатковується за ставкою 0% тільки у випадку, якщо виплата йде на користь закладів охорони здоров'я. Якщо ж у договорі прописана норма відшкодування витрат застрахованій особі у вигляді компенсації (наприклад, якщо медична установа не має договірних відносин із СК, то застраховані особи сплачують самі, а страхова компанія за чеками компенсує), то в цьому випадку до даного договору застосовується ставка оподаткування 3 %.

Істотною фінансовою загрозою для сучасного страхового ринку залишається і відтік капіталу за кордон. Бачимо ситуацію, коли страхові компанії з іноземним капіталом фактично виконують функції страхових посередників, передаючи в перестраховання близько 90-95% ризиків материнської компанії, тим самим перенаправляючи фінансові потоки за кордон. Дана стратегія властива більше компаніям зі страхування життя, оскільки при ризиковому страхуванні разом з капіталом вивозяться ризики, а при страхуванні життя – 80-90% довгострокового інвестиційного ресурсу і лише 10-20% ризиків [4].

Неврегульованість діяльності страхових компаній також можна пояснити низьким рівнем вимог наглядових органів та недостатньою інформованістю потенційних страхувальників щодо фінансового стану страхових компаній. Фактично відсутній спеціалізований зовнішній аудит. На ринку України

повинен існувати національний рейтинг страховиків, який адекватно б оцінював їхню діяльність і надавав правдиву й повну інформацію клієнтам та інвесторам про фінансову звітність та платоспроможність страховиків. Погоджуємося з пропозицією Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, щодо створення електронної системи контролю за операціями страхування та обліку, аналогічну тій, що існує в банківській системі. Адже лише нещодавно страховиками добровільно почали подаватись дані про свою діяльність та на основі них розробляються агентствами рейтинги страхових компаній.

Висновок

Дослідження стану ринку страхових послуг підтверджує наявність серйозних перешкод, що стримують його розвиток, і обумовлює необхідність вдосконалення державної політики ефективного регулювання страхового бізнесу з врахуванням загальнонаціональних економічних пріоритетів.

Для подолання проблем страхового ринку України необхідно:

1. Розвивати сучасну інфраструктуру страхового ринку, виробити єдині методичні принципи організації і здійснення страхового посередництва; визначити повний перелік вимог до страхових брокерів, страхових агентів.

2. Підвищити рівень прозорості страхових компаній і страхового ринку, створити єдину базу даних страховиків і реєстри незалежних посередників, організувати роботу бюро страхових історій. Оприлюднювати фінансову інформацію страховиків та аудиторські висновки, що стимулюватиме страховиків до отримання міжнародних рейтингів фінансової стійкості.

3. Встановити вимоги до платоспроможності страхових компаній на основі оцінки ризиків та якості активів страховика. В Україні дотепер не впроваджені в повній мірі правила роботи страхового ринку Solvency I. Підписання угод з ЄС означає, що Україна зобов'язується впровадити в найближчій і довгостроковій перспективі цілу низку документів, які стосуються нових стандартів платоспроможності.

4. Забезпечити правову основу для введення постійного контролю за фінансовою діяльністю і станом страхових компаній, зобов'язавши страховиків поступово впроваджувати і систему управління ризиками страхового портфелю відповідно до вимог Solvency II.

5. Виробити механізми протидії порушенням термінів виплат страхового відшкодування та врегулювання ситуацій відмов від виплат, що підвищуватиме довіру населення до страхових компаній.

6. Посилити контроль за операціями вихідного перестраховування та продовжити реформування системи оподаткування страховиків з метою мінімізації шахрайських операцій з фінансовими ресурсами.

7. Розробляти дієві схеми державно-приватного партнерства в сфері охорони здоров'я, туризму, страхування катастрофічних ризиків, сільськогосподарських ризиків тощо, результатом впровадження яких має стати зростання соціальної спрямованості державної фінансової політики.

Наведені заходи сприятимуть подоланню кризових тенденцій на страховому ринку України, значно поліпшать фінансовий стан страхових компаній, позитивно вплинуть на розвиток фінансового ринку в цілому.

Список використаних джерел

1. Базилевич В.Д. Новітні тенденції та протиріччя на страховому ринку України / В.Д. Базилевич // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2012. – Економіка; Вип. 133. – С. 5-8.

2. Ваніна Д.А. Ризик-менеджмент як основа ефективного функціонування страхової організації / Д.А. Ваніна // Наука й економіка. Науково-теоретичний журнал Хмельницького економічного університету. – 2014. – Випуск 4 (36). – С. 16-24.

3. Вовчак О.Д. Страхова справа: підручник / О.Д. Вовчак. – К.: Знання, 2011. – 391 с.

4. Гладчук О.М. Фінансова безпека сучасного страхового ринку України / О.М. Гладчук // Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка". – 2014. – № 4.
5. Говорушко Т.А. Управління фінансовою діяльністю страхової компанії з метою забезпечення її ефективного розвитку: монографія / Т.А. Говорушко, В.М. Стецюк, О.Ю. Толстенко. – К.: ЦУЛ, 2013. – 166 с.
6. Гришан Ю.П. Оподаткування страховиків вимагає негайного перегляду / Ю.П. Гришан // Прес-конференція на тему: "Колапс державного регулювання страхового ринку України". – 21.01.2015. / Офіційний сайт МТСБУ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://mtsbu.kiev.ua/>
7. Дьячкова Ю.М. Страховий ринок в умовах нестабільної економіки / Ю.М. Дьячкова // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. – 2014. – № 2 (33). – С. 172-176.
8. Козоріз Г.Г. Пріоритетні напрями модернізації страхового ринку України в умовах глобальних викликів / Г.Г. Козоріз // Регіональна економіка. – 2013. – №1. – С. 26-34.
9. Підсумки діяльності страхових компаній. Зведена динаміка основних показників страхового ринку. / Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nfp.gov.ua/>
10. Податковий кодекс України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/>
11. Роєнко В.В. Особливості схемного страхування в Україні / В.В. Роєнко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник тез доповідей XVII Всеукраїнської науково-практичної конференції. – Суми: ДВНЗ "УАБС НБУ", 2014. – С. 159-160.
12. Сафонова О.Д. Сучасний стан страхового ринку України та основні проблеми його розвитку / О.Д. Сафонова // Економіка харчової промисловості. – 2014. – № 1(21). – С. 98-102.

13. Стратегія розвитку страхового ринку України на 2012-2021 роки / Офіційний сайт Української федерації ubezpieчення. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ufu.org.ua/ua/about/activities/strategic_initiatives/5257

14. Осадець С.С. Удосконалення страхової справи / С.С. Осадець // Фінанси, облік і аудит. – 2012. – Вип. 20. – С. 121-132.

15. Шірінян Л.В. Економічна сутність фінансового регулювання страхового ринку / Л.В. Шірінян // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2013. – Економіка; Вип. 149 . – С. 62-64.